

Carduus crispus L., neofiet in Twente

door

E. J. WEEDA (Rijksherbarium, Leiden)

De kruldistel (*Carduus crispus* L.) kan zich vermoedelijk niet verheugen in de bijzondere voorliefde van de meeste floristen, om van niet-floristen maar te zwijgen. Sinds jaren heeft hij evenwel mijn aandacht getrokken wegens de vermelding in de Flora van Nederland vanaf de 12e (HEUKELS-WACHTER, 1942) tot en met de 15e druk (HEUKELS-VAN OOSTSTROOM, 1962): „...ontbreekt in Twente.” Voor een in Twente wonende florist betekende een dergelijke opgave uiteraard een uitdaging, het tegendeel aan te tonen. Welnu, vanaf 1966 vond ik *C. crispus* op gaandeweg meer plekken in onze streken, het eerst in de steden (Almelo, Hengelo) en weldra ook daarbuiten.

Achteraf is me gebleken dat de geciteerde vermelding reeds veel eerder was weersproken door literatuur- en IVON-opgaven. Al in 1895 werd de kruldistel in Twente waargenomen (ABELEVEN, 1897). Blijkens IVON-gegevens werd hij daarna op diverse plaatsen, vooral in Zuid-Twente aangetroffen (omgeving van Diepenheim en Haaksbergen). Een erg vast bestanddeel van de Twentse flora schijnt de soort echter tot voor anderhalf decennium niet te zijn geweest; in meerderheid waren de vondsten incidenteel en de vindplaatsen verspreid gelegen. Daarin is de laatste tijd verandering gekomen: *Carduus crispus* heeft in Twente nieuw terrein veroverd, waar hij permanent en overvloedig voorkomt.

Sinds de inventarisatie in 1969 van de flora van een deel van het Dinkelgebied, samen met P. Heitkamp (Enschede), ben ik namelijk de kruldistel steeds vaker langs de Dinkel tegengekomen. Het is wel zeker dat hij daar een kwart eeuw geleden nog ontbrak, want het gebied is sedert de eeuwwisseling floristisch regelmatig en grondig onderzocht. Bij een inventarisatie in de nazomer van 1977, speciaal gericht op het voorkomen van deze soort, bleek dat vanaf de Duitse grens tot bij Beuningen in zo goed als elk kilometerhok waar de Dinkel door stroomt, de kruldistel was aan te treffen (*fig. 1*). Beneden de Beuningerbrug en langs het laterale Dinkelkanaal werd hij niet gevonden. In het algemeen lijken de omstandigheden voor zijn vestiging langs kanalen met schouwpaden, zoals het Dinkeltraject beneden Tilligte, weinig gunstig; het tot dusver ontbreken van de kruldistel in de omgeving van Singraven bij Denekamp is evenwel opvallend (in september 1979 werd de soort door mij bij inventarisatiewerk op dit landgoed nergens aangetroffen). Afgewacht moet worden in hoeverre de soort zich tussen de Duitse grens en de Zoekerbrug bij Losser zal handhaven, nu dit deel van de Dinkel rigoureuus is rechtgetrokken.

Ook buiten het Dinkelgebied zijn blijvende vindplaatsen te melden. Eén daarvan is mogelijk al van oudere datum: in Hengelo, waar een concentratie van vindplaatsen ligt (*fig. 1*) en waar *C. crispus* aan de spoordijk bij de bierbrouwerij en op de vuilnisbelt sinds jaren is ingeburgerd, werd hij reeds in 1895 aangetroffen (ABELEVEN, l.c.). Gezien het ruderaal karakter van de standplaats van deze soort is het niet onwaarschijnlijk dat de kruldistel toen ook al langs het spoor stond, daar elders omstreeks de eeuwwisseling, vergeleken met thans, weinig droge ruigten voorkwamen.

De meest voorkomende standplaatsen van *Carduus crispus* in Twente zijn oeverwallen (langs de Dinkel), spoordijken en wegbermen. Buiten het Dinkelgebied wordt de soort tot

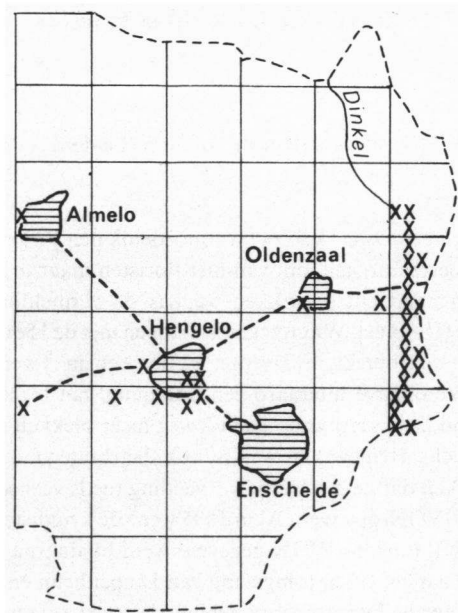

Fig. 1. Recente verspreiding van *Carduus crispus* L. in Twente.
 x kilometerhok waarin *C. crispus* sinds 1966 is aangetroffen.
 ----- spoorlijn.

nog toe het meest aangetroffen binnen de stedelijke invloedssfeer. Maar ook daarbuiten begint de kruldistel zich te vestigen, o.a. langs het Twentekanaal en langs spoorwegen. Intussen komt hij vrijwel steeds voor op sterk door de mens beïnvloed substraat – vaak van elders aangevoerd („allochtoon”) – zoals bij neofieten gebruikelijk is: slechts weinige slagen erin, werkelijk in de inheemse vegetatie door te dringen. Illustratief is in dit opzicht het gezelschap waarin *C. crispus* zich bevindt op de spoordijk bij de Hengelose Bierbrouwerij, dat o.m. bestaat uit de volgende soorten, vrijwel alle reeds bij het begin van mijn waarnemingen hier in 1966 aanwezig: *Berteroa incana*, *Bromus inermis*, *B. tectorum*, *Euphorbia esula*, *Parthenocissus inserta*, *Picris hieracioides*, *Reseda lutea*, *Senecio viscosus* en *Solidago gigantea*. Een dergelijk voor Twente nogal ongewoon ensemble zou men eerder op een dijk of krib in het Fluviaatiele district verwachten.

Langs de Dinkel groeit *C. crispus* bijna steeds op plaatsen die door het sterk vervuilde Dinkelwater zijn bespoeld. Optimaal groeit hij op de bovenrand van het oevertalud. Dikwijls zien we, vooral op steile oeverwallen, een zonering met van onder naar boven *Phalaris arundinacea*, *Urtica dioica* – al dan niet in combinatie met *Anthriscus sylvestris* – en *Carduus crispus* als dominante soorten. In de „kruldistelzone” groeien vaak *Artemisia vulgaris* en *Tanacetum vulgare*, zodat we kunnen spreken van een *Carduus crispus*-faciës van het Tanaceto-Artemisietum. Op glooiender oevertaluds, soms als zoom langs wilgenstruweel, komen vegetaties voor waarin de genoemde dominanten *Phalaris*, *Urtica*, *Anthriscus* en *Carduus* meer dooreengroeien, doorstrengeld met lianen als *Humulus lupulus*, *Calystegia sepium*, *Polygonum dumetorum* en de voor het Dinkelgebied kenmer-

kende *Cuscuta europaea*. Deze vegetatie is verwant met de sluiergemeenschappen (*Senecionion fluviatilis*) langs de grote rivieren, die bekend staan om hun „gastvrijheid” voor neofieten (SUKOPP, 1962). In oeverwalbossen treedt *C. crispus* plaatselijk in verspreide, forse exemplaren op in het Alliarion-Chaerophylletum temuli. Het oecologisch zwaartepunt van de soort ligt evenwel in het genoemde Tanaceto-Artemisietum (vergelijk ook SISSINGH, 1973).

Daar de kruldistel uit ons land als geheel sinds lang bekend is – COMMELIN vermeldde hem reeds in 1683 – maar in Twente recent is ingeburgerd, kan hij worden beschouwd als een „locale neofiet”. Als mogelijke oorzaken voor de recente verovering van het Dinkelgebied door deze soort zijn te noemen de reeds gesignaleerde vervuiling van het Dinkelwater en de uitbreiding van de soort in Westfalen (RUNGE, 1972), mogelijk als gevolg van toenemende industrialisatie. In beide gevallen ligt de bron (voornamelijk) in Duitsland. Agrarisch gezien betekent de verrijking van de Twentse flora met *Carduus crispus* bepaald geen aanwinst! Ook om haar oecologische indicatiewaarde verwelkomen we deze distel in het Dinkelgebied met gemengde gevoelens, omdat zijn vestiging een aanwijzing vormt voor de degeneratie van het milieu hier. Anderzijds zal een eventuele achteruitgang van de kruldistel bij kanalisatie van delen van de Dinkel ook weer een teken zijn van voortschrijdende ontarding. Als bewoner van het om zich heen grijpende stads- en industrieland-schap moet deze soort, evenals andere neofieten, stellig positief worden gewaardeerd, aangezien dergelijke planten een ruimte die levenloos dreigt te worden weten te bevolken.

Mijn hartelijke dank aan de heer J. Hofstra (Montaigu-de-Quercy, Frankrijk) voor het doorgeven van enkele „spoorweglocaliteiten” van de kruldistel in Twente.

Literatuur

- ABELEVEN, TH. H. A. J., 1897. Phanerogamae en cryptogamae vasculares waargenomen op de excursiën der Nederlandsche Botanische Vereeniging in de gemeenten Hengelo (O.), Losser, Weerselo en het Ambt-Delden van den 21–26 Augustus 1895. Ned. Kruidk. Arch. III (1), p. 216–231.
- COMMELIN, J., 1683. Catalogus Plantarum Indigenarum Hollandiae. Amsterdam.
- HEUKELS-VAN OOSTSTROOM, 1962. Flora van Nederland, 15e druk. Groningen.
- HEUKELS-WACHTER, 1942. Geïllustreerde Schoolfiora voor Nederland, 12e druk. Groningen/Batavia.
- RUNGE, F., 1972. Die Flora Westfalens, ed. 2. Münster.
- SISSINGH, G., 1973. Über die Abgrenzung des Geo-Alliarion gegen das Aegopodion podagrariae. Mitt. Flor.-soz. Arbeitsgem. N.F. 15/16, p. 60–65.
- SUKOPP, H., 1962. Neophyten in natürlichen Pflanzengesellschaften Mitteleuropas. Ber. Deutsch. Bot. Gesellsch. 75 (6), p. 193–205.

Summary

This paper deals with the occurrence of *Carduus crispus* in Twente, the eastern part of the province of Overijssel. Whilst in the greater part of the Netherlands this thistle has been recorded for a long time, in Twente it is a rather recent arrival. Up to some fifteen years ago it was chiefly recorded incidentally in scattered localities; only in the town of Hengelo it was found as early as 1895 and is still present there. Recently, *C. crispus* has established itself over a long stretch along the small river Dinkel (fig. 1); besides there are some stable stations along railways. Its occurrence is restricted to substrata considerably influenced by men.